

Attempts of Qeremani, Germiyani and Aydini Emirs and the Way of Getting their Power back over their Emirates from the Ottomans (800-815 AH/1398-1413 AD) A historical and Political study

Hazhar Abdullah Hussein

University of Zakho, College of Humanities- Department of History, Zakho, Iraq.

DOI: <https://doi.org/10.31918/twejer.2692.06>

Published: 5/4/2026

Abstract

In the second half of (7th AH, 13th AD) century until the (8th AH, 14th AD) century, some Turkmen emirates in Anatolia were established such as (Jandari and Ottoman) emirates in north, and (Qramani, Ashrafi, Hamidi, Dulqadir, and Ramadani) emirates in middle and south of Anatolia. Also, from the western side each of (Garmiyani, Aiden, Sarokhan, Qarasi, Mantasha) were established. After the establishment of these emirates and the collapse of the Seljuk Rom state, the Turkmen emirates tried to be the legacy of the Seljuk state and to be the first power in Anatolia such as (Qramani, Ottoman, Garmiyani) emirates. Thus, there were many military confrontations among these emirates that lasted till (8th AH, 14th AD) century. The Ottomans were able to put all the emirates under their control and become the first power in Anatolia. After this, the princes of these emirates tried to regain power and sought refuge with Timur Lenk and asked him to come to Anatolia and attack the Ottomans. This was accepted by Timur Lenk. So, preparations began for the attack on Anatolia and the Ottomans after the year (800 AH, 1398 AD). The Timur Lenk were able to defeat the Ottomans in the Battle of Ankara. As a result, the Turkmen Begs (chieftains) saw it as an opportunity to regain their power in their emirates.

Keyword: *Anatolia, Turkmen, Emirate, Ottoman, Timur Lenk.*

ههولین میرین (قهرمانی، گهرمیان و ئایدنی) ژبو قه‌گه‌راندنا ده‌سته‌ه‌لاتا میرگه‌هین

خو ژبن ده‌سته‌ه‌لاتا ئوسمانیان (۸۰۰-۸۱۵مش/۱۳۹۸-۱۴۱۳ز)

قه‌کۆلینه‌کا میژووی-سیاسیه

د. هژار عبدالله حسین، زانکۆیا زاخو/ کۆلیژا زانستین مروقایه‌تی- پشکا میژوو

Hazhar.hussein@uoz.edu.krd

پوخته:

ل نیفا دووی ژ سه‌دی (۷مش/۱۳ز) تا ده‌ستپیکین سه‌دی (۸مش/۱۴ز) چهند میرگه‌هین تورکمانی ل وه‌لاتی ئه‌نادۆلی هاتنه دامه‌زراندن، ژ ئه‌وانان ژ و ه‌کو میرگه‌هین (جاندار و ئوسمانی) ل باکووری و میرگه‌هین (قهرمانی، ئه‌شره‌فی، حه‌میدی، دولقادر-دلغادر-زولقادر و میرگه‌ها رمضان) ل ناچه‌راست و باشووری ئه‌نادۆلی، دیسان لای پوژئاڤایی میرگه‌هین گهرمیان، ئایدن، ساروخان، قهراسی و مه‌نته‌شه هاتبوونه دامه‌زراندن.

پشتی دروستبوونا ئه‌قان میرگه‌هان و ژ ناچوونا ده‌وله‌تا سه‌لجوقین پۆمی (۷۰۷مش/۱۳۰۸ز)، میرگه‌هین به‌یژین تورکمانی هه‌ولدان ببه‌ میراتگری ده‌وله‌تا سه‌لجوقی و هیژا ئیکانه ل وه‌لاتی ئه‌نادۆلی، ژ ئه‌وان ژ و ه‌کو میرگه‌هین (قهرمانی، ئوسمانی و گهرمیان). لسه‌ر ئه‌قی چهندی ژ چهندین به‌رئیکه‌فتین له‌شکه‌ری دناقه‌را ئه‌واندا هاتنه پوویدان، ئه‌ف چنده‌ژی تا دویمه‌هین چهرخی (۸مش/۱۴ز) به‌رده‌وام بوو. ئوسمانیان شیان هه‌می میرگه‌هان بکه‌نه دبن ده‌سته‌ه‌لاتا خودا و ببه‌ هیژا ئیکانه ل ئه‌نادۆلی، پشتی ئه‌قی چهندی میرین ئه‌قان میرگه‌هان که‌فتنه هه‌ولدانین قه‌گه‌راندنا ده‌سته‌ه‌لاتا میرگه‌هین خو، ژبو ئه‌قی چهندی په‌نا برنه ده‌ف ته‌یمور له‌نگی و داخوازا هاتنا ئه‌وی بو ئه‌نادۆلی و هیژشکرنا لسه‌ر ئوسمانیان ژیکرن، ئه‌ف چنده‌ لده‌ف ته‌یمور له‌نگی ژ یا په‌سه‌ندکری بوو، له‌ورا پشتی سالا (۸۰۰مش/۱۳۹۸ز) ئاماده‌کاریین هیژشا بو سهر ئه‌نادۆلی و ئوسمانیان ده‌ستپیکرن، و ل سالا (۸۰۴مش/۱۴۰۲ز) دسه‌ری ئه‌نقه‌رده‌ا شیا لسه‌ر

ئوسمانیان سەربەكەفیت، ب ئەفی چەندی دەرفەت بۆ میرین میرگەهین تورکمانی (قەرەمانی، گەرمیانی و ئایدنی) چیبوو کۆ جارەكادی دەستەهلاتا میرگەهین خۆ قەگەرینەقە.

پەیفین کلیل: ئەنادۆل، تورکمان، میرگەه ئوسمانی، تەیمور لەنگ

پیشەکی:

قەکولین لژیر ناڤونیشانین: هەولین میرین (قەرەمانی، گەرمیانی و ئایدنی) ژ بۆ قەگەراندنا دەستەهلاتا میرگەهین خۆ ژبن دەستەهلاتا ئوسمانیان (۸۰۰-۸۱۵مش/۱۳۹۸-۱۴۱۳ز). قەکولینەکا میژوویی و سیاسییه، کۆ تیدا جەخت لەسەر هەولین میرین میرگەهین تورکمانی بین وەلاتی ئەنادۆلی (۱) دکەت بۆ دووبارە قەگەراندن و زیندیکرنا دەستەهلاتا میرگەهین خۆ ژبن سەرودەریا ئوسمانیان.

د دەستپیکا قەکولینیدا کورتییەک لدور دامەزراندنا میرگەهین ناڤبری هاتیەدان، پاشان باسی رەوشا میرین تورکمانی پشتی کەفتنا میرگەهین ئەوان دبن دەستی ئوسمانیان لدویمایا چەرخ (۸مش/۱۴ز) هاتیەکرن، ب شیوەیهکی کۆ ئەو سەرودەریا ئەوان لەسەر دەقەرین خۆ هەیی ژلای سولتان ئوسمانی بایەزید ئیک (یلدرم) کورئ موراڤ ئیک (۷۹۱-۸۰۴مش/۱۳۸۹-۱۴۰۲ز) قە هاتە ژناڤرن و ئەردین ئەقان میرگەهان چ ب گەفان و رادەستکرنی بیت یان بشەپی بیت کەفتنە دبن سەرودەریا ئوسمانیاندا. ئەف چەندە ببوو جەه دلگرانیا هەمی بەگین میرگەهین تورکمانی ل وەلاتی ئەنادۆلی و هەردەم چاڤی ئەوان ل دەرفەت و دەرگەهەکی بوو بشین ب پیکەکی دەستەهلاتا خۆ قەگەرین. بەاتنا تەیمور لەنگی (۷۷۱-۸۰۷مش/۱۳۷۰-۱۴۰۵ز) و دیاربوونا هیزا ئەوی و نيزیک بوونا ئەوی بۆ وەلاتی ئەنادۆلی دەرفەتەک بوو ئەف میرین تورکمانی پەنایی بۆ تەیموری ببەن و هەولدانین رازیبوونا ئەوی بەدن ژبو هیرشکرن سەر ئوسمانیان و قورتالکرن دەقەرین ئەوان ژ دەستی ئوسمانیان.

ژبه‌رکو ته‌یموری بخوژی حه‌زین به‌رفره‌هکرنا ده‌سته‌ه‌لاتا خو و هاتنا وه‌لاتی ئه‌نادۆلی هه‌بوو، ژبه‌ر ئه‌قی چه‌ندی ئه‌ف داخوازا به‌گین تورکمانی لده‌ف ئه‌وی یا په‌سه‌ندکری بوو، ژبه‌ر ئه‌قی چه‌ندی ل ده‌وربه‌رین سالا (۸۰۲مش/۱۴۰۰ز) ته‌یموری ئاماده‌کاری بو هیرشا لسه‌ر وه‌لاتی ئه‌نادۆلی ده‌ستپیکرن، و ل سالا (۸۰۴مش/۱۴۰۲ز) له‌شکه‌ری ته‌یموری گه‌هسته‌ ناڤینا وه‌لاتی ئه‌نادۆلی و د شه‌ری ئه‌نقه‌رده‌ا شیا سه‌رکه‌فتنه‌کا مه‌زن لسه‌ر له‌شکه‌ری ئوسمانی بده‌سته‌ه‌بینن. ئه‌ف چه‌نده بو خاله‌کا وه‌رچه‌رخان بو میرگه‌هین تورکمانی کو ل ده‌ستپین (۹مش/۱۵ز) بشین جاره‌کا دیتر ده‌سته‌ه‌لاتی ل ده‌قه‌رین خو بکه‌ن و میرگه‌هین خو قه‌ژینن.

گرنگیا قه‌کولینی:

بری‌کا قه‌کولینی پوو‌نکره‌ک لسه‌ر ئه‌گه‌ری ئه‌وان هه‌ولین میرین میرگه‌هین (قه‌ره‌مانی، گه‌رمانی و ئایدنی) بو راکیشانا هیزه‌کا ده‌ره‌کی هاتیه‌دان. دیسان هۆکارین ئه‌وان نه‌رازیبوونین میرین تورکمانی ژ ده‌سته‌ه‌لاتا ئوسمانی لسه‌ر ده‌قه‌رین ئه‌وان هاتینه‌ دیارکرن، هه‌روه‌سا لقینین میرین ئه‌فان میرگه‌هان و دیارکرن پشته‌قانیایا خو بو ته‌یمور له‌نگی و هاتنا ئه‌وی بو ئه‌نادۆلی دیارکریه‌، ژبه‌رکو ئه‌ف چه‌نده وه‌ک ده‌رگه‌هه‌کی ژبو پزگاربوون و قه‌گه‌راندا ده‌سته‌ه‌لاتا میرگه‌هین خو ددیتن، وه‌کو دیار ئه‌ف چه‌نده‌ژی پشتی شه‌ری ئه‌نقه‌ره بو راستیه‌ک و شیان ده‌سته‌ه‌لاتا میرگه‌هین خو دووباره قه‌گه‌رین و زیندی بکه‌ن.

ئارمانجین قه‌کولینی:

د قه‌کولینیدا پیکول لسه‌ر ئه‌وان پالده‌ران هاتینه‌کرن یین بووینه ئه‌گه‌ر کو ته‌یمور له‌نگ به‌ری خو بده‌ته ئه‌نادۆلی. ژلایه‌کی دیتر دیارکرن ئه‌وان هه‌ول و پینگاڤین میرین میرگه‌هین (قه‌ره‌مانی، گه‌رمانی و ئایدنی) ژبو دیتنا ریکه چاره‌یه‌کی ژبو دووباره قه‌گه‌راندا ده‌سته‌ه‌لاتا میرگه‌هین خو

ژبن دەستی ئوسمانیان. لسهر ئەفی چەندی بەردەوام بوون هەتا ل دەستیچکین چەرخ (۹مش/۱۵ز) پشتی شەری ئەنقەرە و شکەستنا ئوسمانیان لسهردەستی تەیمورلەنگی بەدەستقەهاتی .

پێبازا قەکۆلینی:

قەکۆلین پشتبەستنی لسهر پێبازا شلوقةکرنی بۆ پویدانان و دویچوونا ئەوان دکەت، ژبەرکو بەشەک مەزن ژ نفیسینین گریدایی بابەتی قەکۆلینی د چارچووقەکی بەرتەنگدا هاتینه باسکرن، یان جیاوازی بۆچوونان تیدا هەنە، ژبەر ئەفی مەرەمی ب پێویست دەیتە دیتن کۆ دویچوون و بەراوردکرنی دگەل نفیسینین دیتر یین میژوویی، ئارمانج ژ ئەفی چەندی ژ گەهشتنه یان ژ نیزیکبوونه بۆ راستیی.

پیلانا قەکۆلینی:

سەبارەت دابەشکرن قەکۆلینی ئەوژی لسهر پێنج تەوهران دەیتە دابەشکرن، تەوهری ئیک کورتیهک لدوور چەوانیا دامەزراندنا میرگەهین(قەرەمانی، گەرمانی و ئایدنی) هاتیەدان. د تەوهری دوویندا باسی رەوشا میرین تورکمانی پشتی کەفتنا میرگەهین ئەوان دبن دەستی ئوسمانیان لدویمایا چەرخ (۸مش/۱۴ز) هاتیەکرن. هەرودسا ل تەوهری سییدا باسی پەیهەندین میرین میرگەهین تورکمانی دگەل تەیمورلەنگی و کارتیکرنا ئەوان لسهر هاتنا تەیموری ژبۆ ئەنادۆلی لدویمایا چەرخ (۸مش/۱۴ز) هاتیەکرن. د تەوهری چواریدا شەری ئەنقەرە و چەوانیا قەگەرانا دەستەهلاتا میرگەهین تورکمانی ژبن دەستی ئوسمانیان (۸۰۴مش/۱۴۰۲ز) هاتیە باسکرن. د تەوهری پێنجیدا باسی رەوشا میرین تورکمانی و ئەنادۆلی پشتی شەری ئەنقەرە هاتیەکرن.

تہوہری ئیکی: کورتیہک لدوور چہوانیا دامہزراندنا میرگہہین (قہرہمانی، گہرمیانی و ئایدنی).

نیک: میرگه‌ها قه‌ره‌مانی (۶۵۴مش/۱۲۵۶ز)

بنياتي قهرمانيان بۆ باپيري ئهوان نурсوفى كورې سعدالدينى قهدهگه ريت (القرماني، ۱۹۹۲، مچ ۲، ۵۱۱، Babaca, 2016, 29) كود بېنېرېتدا بۆ ھوزا ئهفشارى (şikari, 2005, 15) سەر ب توركماني ئوغوزى قهدهگه ريت (Unal, 2001, 1; Babaca, 2016, 29) كو چەقەكن ژ توركان. ديسان رەفتار و نەرىتېن خۆ ژى وەكو توركىن كۆچەر پاراستېنە و بەردەوام بووينە لسەر.

دهسٽپيڪٽن خوجهبونا ئه ٿي بنه مائي (قهه مانيان) ل ئه نادولِي بُو دهسٽپيڪٽن چهرخي (۷مش/۱۳ز) درقريت، ئه و ڙي دهمي ڙبه ر هيرشين مه غولان به رهف ئه نادولِي رهين و ل نيزيكي باڙيري سيواس(۲) نيشته جي بووين) نشري، ۱۹۹۵، ج ۱، ۴۲؛. (Cahen,1968,281)

ل سالا (٦٤١مش/١٢٤٣ز) د شه پړۍ كوسه داغدا(٣) مه غولان شيان دهوله تا سه لجوقى(٤٧١-٧٠٧مش/١٠٧٧-١٣٠٨ز) ل وه لاتى ئه نادولۍ تووشى شكه ستنه كا مه زن بكهن، پشتى ئه قى شه پړۍ دهوله تا سه لجوقى لاواز بوون بخوځه ديت، له ورا ئه ف چهنده بو دهر فته كه قهره مانى دهسته ه لاتا خو به رز بكهن، و ب خيرا جهى خو يى جوگرافى شيان سه روه ريا خو لسهر پړكا كليكيه يا بو وه لاتى شامى دچيت بسه پيښ، ب ئه قى چهندي لسهر ئه قى پړكا بازرگاني بوونه دهسته ه لاتدار، و ب مفا وهرگرتن ژ ئه قى چهندي دهسته ه لاتا ئه وان ژ ښه مالين ديتر يين توركماني به رز تر بوو(كرامرن، د.ت، مج ٢، ١٧٨).

ٲلايه ڪي ڊيتر ڦهريمانين مفا ٲاڙ ٺاڙيشه و ڪيشه ڀيڻ بنه مالا سهلجوقي يا دهسته لاٽدار يا دناڦه را
سولتان ڪيكاوسي ڊووي ڪوڙي ڪهخيروي ڊووي (٦٤٣-٦٥٩مش/١٢٤٥-١٢٦١ز) و ٻراي
ٺهوي ڦلڇ ٺهريسه لاني چواري (٦٥٩-٦٦٤مش/١٢٦١-١٢٦٦ز) ڊيٽن و هيٺا خول باٺڙين

ئەرمەناك و لارندە سەپاند (ابن العبري، ۲۰۰۷، ۱۲۹؛ آقسرائي، ۱۳۶۲، ۴۲-۴۳؛ منجم باشي، د.ت، ۵۷۰)، ب ئەڧى چەندى بۈونە مەترسيەك ئىكسەر لسەر دەستەھلاتا سەلجۇقىي ئەنادۆلى . سولتان قلىچ ئەرسەلانى پىكولكرن ميرىن توركمانى يىن دەوروبەر ب دەستەھلاتا سەلجۇقىقە گرىبەدەت، ژ ئەوان ژى و ل بەرى ھەميان مير كريم الدين قەرەمان بەگ كورپى نور سوفى (۶۵۴- ۶۶۰مش/۱۲۵۶-۱۳۶۲ز)دەات، كو ھىز و دەستەھلاتەكا بەرز ھەبوو، ئارمانجا قلىچ ئەرسەلانى ژڧى يەككى ئەوبوو داکو سەرکەڧتنا خۆ لسەر براىي خۆ عزالدين كىكاوسى دوويى ئىكلا بکەت، لەورال سالا (۶۵۴مش/۱۲۵۶ز) دانپىدان ب دەستەھلاتا بنەمالا قەرەمانى يال باژيرىن ئەرمەناك و لارندە كر. ب مفا وەرگرتن ژ ئەڧى رەوشى قەرەمانىيان شيان دەستەھلاتا بەرفرەھ بکەن و سەربەخۇبوونا خويا سياسى بدەستقەبينن، لەورا سالا (۶۵۴مش/۱۲۵۶ز) وەك دەستپىكەك بۆ دامەزراندنا ميرگەھا قەرەمانى دەيتە دانان) مجهول، ۲۰۰۷، ۳۹۲-۳۹۳، Sumer,1997، ۷.4,620، ديسان بۆ دەستپىكەكا باش ژ بۆ جيگىربوونا توركماني گريدایى قەرەمانىيان ل ئەڧان دەڧەرىن دەستەھلاتا خۆ لسەر سەپاندين، نەخاسمە لارندە و ئەرمەناك و دەوروبەرىن ئەوان. پشتى ئەڧى چەندى ميرىن ئەڧى ميرگەھى بەردەوامى دانه دەستەھلاتا خۆ تا دويماهيىن چەرخی (۸مش/۱۴ز) و کەڧتنا ئەوان دبن دەستى ئوسمانيان.

دوو: ميرگەھا گەرميانى (۶۹۹، ۷۰۰/۱۳۰۰ز)

پەيڧا گەرميان دبنەپەتدا پەيڧەكا فارسىيە پاشى كەڧتية سەر ھۆزەك توركمانى كو دبەشەك تومارىن ديروكيدا ب توركىن گەرميانى دەيتە بناڧكرن (ابن بىبي، ۱۹۵۷، ۶۹۸-۶۹۹؛ مجهول، ۲۰۰۷، ۴۰۰). دەيتە گوتن لدەستپىكى ئەڧ بنەمالە بۆ ھۆزا ئەڧشار كو تاىەكە ژ ئوغوز دزڧريت(Varlik,1974,7)، بەلى د ھندەك تومارىن ديتردا بۆ بنەمالەكا كورد(۴) و تورك يىن تىكەلبوويى دگەل ئىك ڧەدگەرینن. Freely,2012,126) ل گورەيى نڧىسينىن بەردەست

دیاردبیت بنه مالا گهرمیانى ل نیفا دووی ژ چه رخی (۷مش/۱۳ز) مهلاتیه و دهوروبه هیلاینه و بهرهف پوژئاقایی ئه نادۆلى و باژیرین کوتاهیه و ئافیون کاراحیساری چووینه و لی نیشتهجی بووینه. (Varlik,1974,8,15)

دیسان دناقبه را سالین (۶۹۹-۷۰۰مش/۱۳۰۰-۱۳۰۲ز) میر یعقوب کوری علی شیرى (۶۹۹، ۷۰۰-۷۴۰مش / ۱۳۰۰- ۱۳۴۰ز) ئهف میرگه هه ب شیوهیهکی ریکخستی دامه زرانديه، و ب دامه زرينه رى راسته قینه یی میرگه ها گهرمیانى دهیته دانان، یاكو بنگه هى وى باژیری کوتاهیه (Uzunçarşılı,1932,33; Varlik,1974,32)، دهقهرین دبن دهسته هلاتا ئهفی میرگه هیتا سنوورین دناقبه را سه لجۆقى و بیزه ننتیان پیکدهینن، کو ب دهقهرین ئوج بهگ (۵) دهینه ناسکرین . (Kesik,2017,226)

ژ بهرکو ل دهستپیکا چه رخی (۸مش/۱۴ز) دهوله تا سه لجۆقى بهرهف ژناقچوونى دچوو، ژ بهر ئهفی چه ندى ل سنوورین پوژئاقا، باکوور و باشوورى ئه نادۆلى کو ئوج بهگ لی جیگیربوون بهرهف دروستکرنا کیانین سیاسى و میرگه هان چوون، میرگه ها گهرمیانى ئیک ژ ئهوان هیزان بوو (Koca,2012,122) یاكو بهرهف دامه زراندا کیانهکی سه ره به خو چوو یی.

مه غولان دهسته هلاته کا بلند لسه ر دهوله تا سه لجۆقى هه بوو، هه ر ب ئهفی شیوهی قیا سهروه ریا خو لسه ر هیز و میرگه هین تورکمانی ژى بسه پینن. ژ بهرکو میرگه ها گهرمیانى نه دشیان ب شیوهیهکی ئاشکه را دژایه تیا مه غولان بکه ن، له ورا نه چاربوون دلسوزیا خو بو ئهوان رابگه هینن و گوهداری و پابه ندیین خو ب هنارتنا باجی ب شیوهیهکی ریکخستی بو ئهوان دیارکر (آقسرائی، ۱۳۶۲، ۳۱۱: 41-42. Varlik,1974)

پشتی دامه زراندا میرگه ها گهرمیانى میر یعقوبی هه ولین به رفه هکرنا دهسته هلاتی و گرتنا دهقهرین نوی دا، نه خاسمه دهقهرین پوژئاقایی ئه نادۆلى، ب ئهفی شیوهی شیا سنوورین

میرگه‌هی ژ کوتاهییه وه‌کو ناڤه‌ند تا باشووری ده‌قهرین گوله‌ر، ل پوژئاقای به‌ره‌ف ئالا شه‌هیر (فیلا‌دلفیا) تا ده‌نیزلی به‌ر‌فره‌ه بکه‌ت. (WitteK,1986,18-19;Koca, 2012,123)

لسه‌ر ده‌می ده‌سته‌ه‌لاتا میر یعقوب به‌گی دووی (۷۸۹-۷۹۲مش/۱۳۸۷-۱۳۹۰) پشتی چه‌ندین ناکوکیان وه‌کو گه‌له‌ک میرگه‌هین دی یین تورکمانی، میرگه‌ها گه‌رمیانی ژی ژلایین سولتان بایه‌زیدی ئیککی ب ده‌سته‌ه‌لاتا ئوسمانیقه هاته‌گریدان (نشری، ۱۹۹۵، ط ۳، ج ۱، ۳۱۲- ۳۱۴: Varlik,1974,69 ;Sukrullah,2013,214,215)

سی: میرگه‌ها ئایدن (۷۰۰مش/۱۳۰۰ز)

پیزانین ده‌رباره‌ی ئه‌فی ناڤی(ئایدن) کو ناڤی میرگه‌ه پی هاتییه بناڤکرن دژیده‌رین دیروکیدا ب کیمی دهینه دیتن(Akin,1968,7)، بتنی د تومارین دیروکیدا ناڤی دامه‌زینهری ئه‌فی میرگه‌هی کو محمد به‌گ ئایدنه هاتییه، ل ده‌ستپیککی ئیک ژ سه‌رکردین سه‌ربازی یین میری گه‌رمیانی یعقوب به‌گی بو، کو ب سه‌رکردی گشتی یی له‌شکه‌ری گه‌رمیانیان د گرتنا ده‌قهرین ئیمپراتوریه‌تا بیزه‌نتی یین د که‌ڤنه پوژئاقایی ئه‌نادوولی هاتبوو دانان (أفلاکی ۱۹۸۰، ج ۲، ۸۴۷- ۸۴۸؛ انوری، ۱۹۲۸، ۱۷).

ل سالا (۷۰۹مش/۱۳۱۰ز) محمد به‌گ یی ناسیار ب (مبارز الدین) شیا خو ژ گه‌رمیانیان سه‌ربه‌خو بکه‌ت، میرگه‌ها ئایدنی ب شیوه‌یه‌کی فه‌رمی دابمه‌زینیت، دویڤدا هه‌ولین به‌ر‌فره‌ه‌کرنا سنوورین میرگه‌هی و گرتنا گرتنا ده‌قهرین نوی دا، وه‌کو ده‌قهرین ئه‌زمیری و که‌نارین ئه‌وی یین ده‌ریایی (القمامی، ۲۰۰۵، ۵۵۳-۵۵۴؛ ۲۰۱۹، ۱۰۴) (Uzunçarşılı, 2019,104)

پشتی دامه‌زاندنا میرگه‌ها ئایدنی و ده‌ستبسه‌رداگرتنا گه‌له‌ک ده‌قهران ل ئه‌زمیر و که‌نارین ئه‌وی وه‌کو تیره، ئه‌یاسولوک، بودهمیا، سولتان حیسار(Uzunçarşılı,2019,104)، ب شیوه‌یه‌کی گشتی وه‌کو ده‌یته دیارکرن کو نیژیکی (۶۰) باژیر و باژیروکان دبن سه‌روه‌ریا

ئایدینیان دانه، ههروهسا خودان لهشکه رهکی (۷۰) هزار سوارچاک و کهلوپهلین باشین سهربازینه (ابن فضل الله العمري ، ۲۰۱۰، ج ۳، ۲۵۲).

ژبه رکو محمد بهگی ئەف میرگه هه لسه ر که نارین ده ریایی دامه زرانند بوو، ژبه ر ئەف چهندی پیویستی ب دروستکرنا هیژا ده ریایی هه بوو، ژبوو ئەف مه ره می کورئ ئەوی ئومور (عمر بهگ) ی هاته راسپاردن ژبو دامه زراندا که شتیگه لی ده ریایی، پشتی ئەفان کاران محمد بهگ کۆ دامه زینه ی میرگه هی بوو ل سالا (۷۳۴ مش / ۱۳۳۴ ز) د ده می گه شته کا نیچیریدا نه خوش دکه فیت، و دبن کارتیکرنا ئەف نه خوشییدا کوچا دویمایی دکه ت. پشتی ئەف چهندی و ب رازیبوونا ئەندامین بنه مالا دهسته لاتدار، برای دووی کو ئومور بهگ (۷۳۴-۷۴۸ مش / ۱۳۳۴-۱۳۴۸ ز) وهک دهسته لاتدار و میری میرگه ها ئایدنی هاته ههلبزارتن (Uzunçarşılı, 2019, 104-105) ، پشتی مرنا ئومور بهگی ل سالا (۷۴۸ مش / ۱۳۴۸ ز) چهندين میرین دیتر دهسته لات ل میرگه ها ئایدنی گیرایه، وهکو: خضر بهگ کورئ محمد بهگ (۷۴۸-۷۶۱ مش / ۱۳۴۸-۱۳۶۰ ز)، عیسی بهگ کورئ محمد بهگی (۷۶۱-۷۹۲ مش / ۱۳۶۰-۱۳۹۰ ز)، د ماوه یی دهسته لاتا ئەف میری دا، میرگه ها ئایدنی ژلایی بایه زیدی ئوسمانی دهست بسه ردا دهیته گرتن و کهفته دبن سهروه ریا ئەواندا (Akin, 1968, 59, 221).

تهوه ری دووی: پهوشا میرین (قهه رمانی، گه رمیانی و ئایدنی) پشتی کهفتنا میرگه هین ئەوان دبن دهستی ئوسمانیان لدویمایا چهرخی (۸ مش / ۱۴ ز)

لدویمایه یین چهرخی (۸ مش / ۱۴ ز) دناقبه را سالین (۷۹۲-۸۰۲ مش / ۱۳۹۰-۱۴۰۰ ز) سولتان بایه زیدی ئوسمانی بریکا هیژی و لهشکه ری شیا هه ژمونا خو لسه ر میرگه هین تورکمانی یین ئەنادۆلی بسه پینیت و ئەوان بهینیته دبن سهروه ریا ئوسمانیاندا (Bayram, 2016, 228) ، د ئەفان هه فرکی و شه راندا ئوسمانیان شیا به گه لهک میرین تورکمانی دیلبرگن، ژلایه کی دیتر ژمارهک

میران ژى شيانه برهڻ و خو قورتال بکه، ژئەوان میران ژى یعقوب بهگى دوویى کوپى سلیمان شاه(۷۸۹-۷۹۲مش/۱۳۸۷-۱۳۹۰)ی میری گەرمیانیان بوو، کو پشتی سالا (۷۹۲مش/۱۳۹۰) ژلایى ئوسمانیان هاته دیلگرتن و زیندانکرن ل کهلها ئیپسالا ل هەریم تراقیا(۶)، بهلى پشتی ماوهیهکی و لدویمایا چەرخى (۸مش/۱۴) شیا دەرگههه رهڻ ژ زیندانى ببینیت و خو ژ دەستى ئوسمانیان رزگاربهت(Varlik, 1974, 71)، و سالا (۸۰۱مش/۱۳۹۹) بریکا دهریایى شیا خو بگههینیه وهلاتى شامى ب مەرهما پهنا برن بو دهف تهیمورلهنگى کو د ئەفى دەمیدال ئەفى وهلاتى بوو.(Kesik, 2017,229)

ديسان هەر لدویمایهین چەرخى (۸مش/۱۴) بهگى میرگهها ئایدنى ئومور بهگى دوویى پشتی نهشیایی بهرسنگى لهشکهري ئوسمانى بگريت و شکەستن د ئەفى چەندیدا هیناتی نهچار بوو میرگههه ژبو ئوسمانیان بجه بهیلتیت و بهرهڻ ئەردى دژبهري ئەوان پهنايى ببهت (Akin, 1968, 64). ژلایهکی دی میرگهها قەرهمانى ژهمى هیژین دیتەر پتر شیان بهرسنگى سیاسهتا ئوسمانیان بگرن و ههڤکیا ئەوان لسه سەرورهريکرن ئەردى ئەنادولى بکه، بهلى میرى قەرهمانیان علاء الدین بهگ علی (۷۶۲-۸۰۰مش/۱۳۶۱-۱۳۹۸) نهشیى د بهرسنگرتنا ئوسمانیاندا سەرکهفتى بیت و سالا (۸۰۰مش/۱۳۹۸) شکەستنى بهرانبه رهشکهري بایهزیدى ئوسمانى دهینیت و فرمانا سیدارهانا ئەوى دهیته دهرخستن و دهیته کوشتن. پشتی کوشتنا میرى قەرهمانیان کوپین ئەوى یین بنافى محمد و علی بهگ دهینه گرتن و بو باژیری بارسایى دهینه قهگواسستن و زیندانکرن، ب ئەفى شیوهی میرگهها قەرهمانى سەرورهى ژدهستدا و ئەردین ئەوى کهڤتنه دبن دهستهلاتا ئوسمانیاندا-Lorga,2005,C.5,355

((356;Bayram,2016,222)پشتى ئەف چەنده ژلایى ئوسمانیانقه هاتیه ئەجامدان بهگین

میرگههین تورکمانى ل پیکین نوی گهریان ژبوو رزگاربوون ژ بارودوخین کهڤتینه تیدا.

تەوهری سیی: پەيوەندییەن میرین میرگەهین (قەرەمانی، گەرمیانی و ئایدنی) دگەل تەیمورلەنگی و کارتیكرنا ئەوان لەسەر هاتنا تەیموری ژبو ئەنادۆلی لدویمایا چەرخى (۸مەش/۱۴ز)

پشتی ئوسمانیان دەست دانایی سەر ئەردی میرگەهین تورکمانی ئەقان میران هەولدان بریکا دژبەرەکی بهیزی ئوسمانیان و ئەردی خو قەگەرین، باشتین بژاردە ژى لدهف ئەوان تەیمورلەنگ بوو، ژبەر ئەفی چەندى کەفتە هەولدان و رازیكرنا تەیموری ژبو هاتنا وەلاتی ئەنادۆلی. میرگەها ژ هەمیان دیارتر میرگەها قەرەمانی بوو یاكو خو ب میراتگری سەلجوقیان ل ئەنادۆلی دانا، بەلی ئوسمانیان خەونا ئەوان ژناقبر و دەست بسەر دەقەرین ئەوان دا گرت، و کورین میری قرامانی (محمد و علی) ژلای ئوسمانیان هاتنە گرتن و زیندانکرن، بەلی یعقوب کورپی علی قەرەمانی دشیئت خو رزگاربکەت و پەنایی بو تەیمورلەنگی ببەت و داخووا هیترشکرنا ئەنادۆلی و ئوسمانیان ژى دکەت. ژبەرکو تەیموری بخوژی هزر دهاتنا ئەفی وەلاتیدا دکر لەوړا ئەف چەندە لدهف ئەوی یا پەسەندکری بوو) شهاب، ۱۹۸۱، ۲۵۶؛ (Akin, 1968, 64)، ژبەر ئەفی چەندى حەزا ئەوی بو لەشکەرکیشیا وەلاتی ئەنادۆلی کەفتە هەولدانین دروستکرنا هەقال و هەقەیمانیان دگەل میرین ئەنادۆل و جزیری، هەر ژبو ئەفی مەرەمی چەندین نامە بو ئەوان رەوانەکرن و داخواز ژ ئەوان میران کر ژبو ئەوی گوهدار بن، ئەف چەندە لدهف بەگین تورکمانی یا پەسەندکری بوو لەوړا پشتهقانییا خو بو تەیموری دیارکرن (Başkan, 1999, 53).

لدهستپیکین چەرخى (۹مەش/۱۵ز) بەگین تورکمانی بین وەکو میرگەهین (قەرەمانی، گەرمیانی و ئایدنی) و چەند بەگین دەقەرین جوداجودا بین ئەنادۆلی دهنارتنا بالیوزین خو بو دەف تەیموری بەردەوام بوون، گله و گازندەیین خو لەسەر سەپاندنا ب زوری یا دەستەهلاتا ئوسمانیان لەسەر دەقەرین ئەوان دگەهاندنی) القرماني، ۱۹۹۲، مەج ۳، ۱۸؛ (Oruç beğ, 2013, 49) ژبلی هاندانا بەگین تورکمانی ژبو هاتنا تەیموری ژبو ئەنادۆلی ژلایەکی دیتەر پەيوەندی دناقبەرا تەیمورلەنگی و بایەزیدی ئوسمانی بخوژی بەرهف تیکچوونی چوون، ژبەرکو بایەزیدی هیترش هەقالبەندین

تەیموری کر، وەکو هێرشا ئەوی بۆ سەر ئەرزنجانی و (کەلها کەماخ) کو د دەستی میر تاهارتانی (طهارةن) (۷) ی دابوو، ژدەست ئەوی دەرێخست، کو د ئەفی دەمیدا تەیمور د هێرشکرنا ل سەر هندستانی مژویل بوو، پشتی ئەفی چەندێ تەیموری داخواز ژ سولتان بایەزیدی کر خو ژ کەلها کەماخ قەکیشت، ژبەرکو گریدایی ئەوییه، بەلێ سولتان ئوسمانی چ حساب بۆ تەیموری نەکر و ب سفکاتی بەرسقا ئەویدا، و ب کافر و بیئەدەب پەسنا ئەویکر، لەشکەر و هیژا تەیموری ب کیمکرن هەژمارت، د بەرانبەردا هیژا خو گەلەک بلند نیشاندا (ابن عربشاه، ۱۸۱۷، ۲۵۹-۲۶۱؛ شهاب، ۱۹۸۱، ۲۵۸-۲۶۰، ۲۶۲).

پشتی هەولدان و پەیامین تەیموری ژلایی بایەزیدی قە ب گرنگ نەهاتین وەرگرتن (۸)، ل دەورووبەری سالا (۸۰۲/مش/۱۴۰۰ز) تەیموری ئامادەکاری بۆ هێرشا ل سەر وەلاتی ئەنادۆلی دەستپێکر، و هیژین خو ل هەریمما (قەرەباخ) (۹) و ل کەلها (ئونیک) ل پۆژەلاتی ئەرمینیا و ل باشووری پۆژئاڤایی ئەزەربایجان کومقەکر (شهاب، ۱۹۸۱، ۲۶۳)، چەندین پەیام ژبۆ هەقالبەند و میر و سەرکردەیین مەزنین هوزین تەتاران هەنارتن و بۆ ئەوان دیارکر "کو بنچینه یا هەوە گریدایی یا منە، و وەلاتی مە وەلاتی وەیه، باپیرین مە ئیکن، ئەم هەمی ژ ئیک تایی-چەقی نە و باب و باپیرین مە د رابردوویدا د ئیک هیلیندا بین مەزن بویین..." (ابن عربشاه، ۱۸۱۷، ۲۶۳). ژلایەکی دیتەر سولتان ئوسمانی ژێ ژلایی خو قە پەیام بۆ سولتان مەمالیکان سیف الدین برقوقی (۷۹۲-۸۸۴، ۷۹۰-۸۰۱/مش/۱۳۸۲-۱۳۸۸، ۱۳۹۰-۱۳۹۹ز) ل مسری ل سەر ئەفی مەترسیا دەیتە پیش دەنارتن، و بۆ ئەوان دیاردکر ئەف مەترسیه بۆ هەردوو لایەنا وەکو یەکە، لەو پاب بەرچاڤ وەرگرتنا ئەفی پەوشی ئەف هەقالبەندییه هاتە پیکئینان و بایەزیدی ئوسمانی ژێ ناسناڤی سولتان وەلاتی پۆمی وەرگرت (ابن آجا، ۱۹۸۶، ۴۰؛ شهاب، ۱۹۸۱، ۲۵۹)، کو ئەف چەندەژی ل سەر داخوازا ئەوی بۆ ژ سولتان برقوقی (نافع، ۲۰۰۵، ۵۱).

پشتی هنارتنا چەندین پەيامان دناقبەرا بایەزیدی و تەیموری، بۆ تەیموری دیاربوو کو سولتانى ئوسمانى وەك رکا به رهكی سەرەکیه بۆ ئەوی، و هەردوو لایەنان ترس ژئیک دوو هەبوو، و لسا (۸۰۲/مش/۱۴۰۰ز) هیرشا خو بو سەر باژیری سیواس دەستپیکر و ئەف باژیره گەمارودا، پاشی لسا (۸۰۳/مش/۱۴۰۱ز) شیا دەستبەرداگریت، و نیزیکی چوار هزار سەربازین بەرگری ل ئەفی باژیری کرین دیلگرتن و کوشتن داکو ببە پەند بۆ دەفەرین دی (ابن قاضي شهبه، ۱۹۹۷، مچ ۴، ۱۴۲؛ ابن عربشاهی، ۱۸۱۷، ۲۶۱-۲۶۲)، دیسان ژمارههك ژ ئەرمنی و مەسیحیان هاتتە دیلگرتن، دگەل ژمارەك دی ژ زانا و دادوهر و خەلكی موسلمان بین باژیری چوونە بنگەهێ تیموری و داخوازا ئەمانی کرن و لیبورین ب ئەوان هاتەدان، کو د ئەفی دەمیدا سولتانى ئوسمانى بایەزید مژیلی گرتنا باژیری قستەنتینیە بوو، کو بۆ ماوی حەفت سالان بوو (۷۹۸-۸۰۴/مش/۱۳۹۶-۱۴۰۲ز) ئەف باژیره د دورپیچی و هەولدانین گرتنی دابوو ژلای ئەوان قە. بەلی پشتی هاتنا دەنگوباسین هیرشا تەیموری بۆ سیواسی و نیزیكبوونا ئەوی بۆ ئەردی ئوسمانیان، بایەزید نەچارما دورپیچا لسەر قستەنتینیە راکەت و هیژین خو کومقە بکەت ژبۆ بەرهنگاریا تەیموری و هیژین ئەوی، لدەستپیکری گروپەك لەشکەری ژبۆ پشتگیری و راکرنا دورپیچا لسەر سیواسی هنارت، بەلی ریگری ژلای هیژین تیموری لیهااتنەکرن و سەرکەفتی نەبوون (ابن عربشاهی، ۱۸۱۷، ۲۶۱-۲۶۲؛ شهاب، ۱۹۸۱، ۲۵۴، ۲۶۳-۲۶۴).

دیسان د بەردەوامیا هیرشین خو بۆ سەر ئەنادۆلی لدوماهیین سالا (۸۰۳/مش/۱۴۰۱ز) ئامادەکاریین سەربازی و لقینین هیژی ژلای تەیمورلەنگی بەرهف ئەفی وەلاتی دەستپیکرن، و هیرشى دەفەرا ئەرزنجانی و کەلها (کەماخ) هاتەکرن، پشتی دورپیچی خەلكی باژیری نەچارما داخوازا ئەمانی ژ تەیموری بکەن، و ل مەها (شەوال-شەش) یا سالا (۸۰۴/مش/۱۴۰۲ز) باژیر رادەستی تەیموری هاتەکرن و ب ئارامی چوو دناقدا، لدویقدا بەردەوامی ب پیشەرەوییین خو بۆ ناقا ئەردی وەلاتی رۆمی (ئەنادۆلی) دا (الدمشقي، ۱۴۴۰، ج ۱، ۴۴۹-۴۵۲؛ الشماليه، ۲۰۱۸، مچ ۲،

ع ٣٤٤، ٨٤٢). بەلێ ژلایهکی دیترفه ئەف چهنده جهی دلخویشیا میرین تورکمانی بوو ژبه‌رکو هه‌ولدانین ئەوان ژبو رازیکرنا ته‌یموری هه‌ر ژبو ئەفی چهندی بوو، دیسان ب ئەفی یه‌کی ئارمانجا ئەوان یا دووباره‌ قه‌گه‌راندنا ئەردین ئەوان ژ ده‌ستی ئوسمانیان به‌ره‌ف نیزیکیبونن دچوو.

پشتی هاتنا ته‌یمورله‌نگی بو وه‌لاتی ئەنادۆلی و ژبه‌ری چوونا ئەوی بو ئەنقهره‌، داخواز ژ بایه‌زیدی ئوسمانی کر کو ئەو ئەردین به‌گین تورکمانی یین ده‌ستبسه‌رداگرته‌ جاره‌کادی بو ئەوان قه‌گه‌رینیت، ئەقه‌ژی راستیا ئەوی په‌یوه‌ندییا به‌گین تورکمانی دگه‌ل ته‌یموری و لیک نیزیکیبونا ئەوان دگه‌ل ئیک ده‌ته‌ دیارکر (Varlik, 1974, 71)، به‌لێ د رویدانین پشتی ئەفی سه‌رده‌میدا دیاردبیت کو بایه‌زیدی ئەف چهنده‌ ب توندی په‌تکرییه‌، له‌و‌را په‌وش به‌ره‌ف هه‌لگیرساندنا شه‌ری دناقه‌را هه‌ردوو هیژاندا چوویه‌.

ته‌وه‌ری چواری: چه‌وانییا قه‌گه‌رانا ده‌سته‌ه‌لاتا میرگه‌هین (قه‌ره‌مانی، گه‌رمیانی و ئایدنی) ژبن ده‌ستی ئوسمانیان (٨٠٤مش/١٤٠٢)

پشتی سه‌رکه‌فتنا ته‌یمورله‌نگی ل باژیری سیواس (ابن تغری بردی، ١٩٧٠، ج ١٢، ٢٩٠) چه‌ندین نامه‌ و په‌یامنیر دناقه‌را ته‌یمورله‌نگ و سولتان بایه‌زیدیدا هاتنه‌ هه‌نارتن، سولتان بایه‌زیدی هه‌ولدا ته‌یموری ژ هی‌رشا ئەوی براوه‌ستین، ته‌یموری بخوژی هه‌ندک مه‌رج هه‌بوون وه‌کو قالاکرنا ده‌قه‌رین هه‌قه‌یه‌مانین ئەوی ژ ئەوانان ژ ده‌قه‌رین میرین (قه‌ره‌مانی، گه‌رمیانی و ئایدنی) ده‌قه‌رین دیتر یین ل وه‌لاتی رۆمی، به‌لێ په‌یاما سولتان ئوسمانی بیده‌نگی و گیروکرنا به‌رسفدانی بوو، له‌و‌را ئەف چهنده‌ بو به‌هانه‌ ته‌یمور هی‌رشا خو به‌ره‌ف وه‌لاتی رۆمی و که‌لها که‌ماخ ده‌ستپیکه‌ت، و سالا (٨٠٤مش/١٤٠٢ز) شیا ده‌ستبسه‌ردا بگریته‌ (شه‌اب، ١٩٨١، ٣٤١-٣٤٣).

پشتی گرتنا که لها که ماخ تهیموری بهردهوامی دا له شکهرکیشتیا خو دناقا ئهردی ئهنادولئ و دهقهريښ دبن سهروهريا ئوسمانياندا، لسالا (٨٠٤مش/١٤٠٢ز) پشتی دهربازکرنا پروباری (قزل ئیرماق) ب ئهقی چهندي نيزیکی باژيري ئهقهري بوو، د هه مان دهمدا تیمين لهشکهری يين کهشفی يين ئوسمانيان د ههولین ليگهريانا لهشکهری تیموری و کومکرنا پيزانينان بوون لسه ئهوان (العسقلاني، ١٩٦٩، ج ٢، ٢٠٧:غفاري، ١٣٤٣هـ، ٢٢٩؛ الشماليه، ٢٠١٨، مج ٢، ع ٣٤٤، ٨٤١). ئوسمانيان ب هوشیاری سهردهری دگهل ئهقی رهوشی کر و نهديان د ئهقی دهميدا شهر ل ئهنادولئ بهرپا ببیت، ژبهركو وهرزي گههشتنا فيقی و كهسكاتيان و چينی بوو، و هزر دكر ب بهرئيكهفتنين سهربازی دی زیان ب ئهرد و بهرهمین خهلكی كهفن، ژبهر ئهقی چهندي پلان دانا كو شهر لدورتر و ل دهوروبهريښ سيواس بهيته ئهجامدان(ابن عربشاهی، ١٨١٧، ٢٦٦).

بهلی ئوسمانيان سهركهفتن د ئهوی پلانیدا نهئينا يا بو شهری و جهی ئهجامدانی دانای، و بو ئهوان دیاربوو كو تهیموری ريكا هيڙين خو قهگوهاستیه و چوینه دهوروبهريښ ئهقهره، ب ئهقی چهندي بايهزیدی ههولدا ب شيويهکی بلهز هيڙين خو کومقهبكهت و ريکيخيت و بهرهف ئهقهره و بهرسنگرتنا لهشکهری تهیموری و ههقالبهنديڻ ئهوی ژ ميرين تورکمانی بجيت، ژبهركو ترسا ئهوی چهندي لدهف پهيداوو نهكو ژ پشتقه وهلاتی ئهوی ژلاين ئهقان هيڙانقه بهيته گرتن، ژلايهکی ديتر مانديبوونا لهشکهری ئوسمانی كو نيزیکی ههفتهکی د ريکيدا و لهر گهرمی و تيهنيبوونی، د بهرانبهردا لهشکهری تهیموری و بهشی ديبي تورکمانين نهرازی یی بيتهقهدايی بوو(المقریزی، ١٩٩٧، ج ٦، ٨١-٨٢؛ ابن قاضي شهبه، ١٩٩٧، مج ٣، ٢٩٣؛ ابن عربشاهی، ١٨١٧، ٢٦٨-٢٧٠)، ئهقی چهندي رهوشا لهشکهری ئوسمانی ب زهمهتتر کربوو .

سهبارهت ريکخستين لهشکهری ژ بهری شهری ئهقهره ئهوژي تهیموری لهشکهر بو لای راستی كو دبن سهركردايهتيا (ميرنشاھی) و دگهلدا وهك هاريكار (مير ابوبكر، مير تاهارتان دهستههلاتداری ئهزنجان) ههبوون، و لای چهپی لژير سهركردايهتيا (شاهروخ)ی دابوو،

ههروهسا دلی لهشکهری لژیږ دهستی (محمد سولتان) یی نهوهیی تهیموری دابوو، و گروپین لهشکهری یین پستی ژی لژیږ سهړکردایهتیا تهیموری بخودابوون (الشمايلة، ۲۰۱۸، مچ ۲، ع ۳۴، ۸۴۲)، دگهلا هندهک بهگین میرگههین تورکمانی دگهلا بوون، ژ ئهوانان بهگین ئایدنی و مهنتهشهیان و چهند بهگین دیتر. (Varlik, 1974, 71) ژلایهکی دیتر لهشکهری ئوسمانی ب شیوهیهکی هاتبوو ریکخستن کو لایین راستی یی لهشکهری سولتان بایهزیدی کورپی خو سلیمان کربوو سهړکردی وی، دیسان دلی لهشکهری لژیږ سهړکردایهتیا سولتانی بخو دابوو کو دگهلا کورپین ئهوی (موسا و مستهفا) و گرووپین ئینکیشاری (۱۰) ههبوون (الشمايلة، ۲۰۱۸، مچ ۲، ع ۳۴، ۸۴۲). لسالا (۸۰۴مش/۱۴۰۲ز) شهر دناقهرا لهشکهری ئوسمانی و تهیموریدا هاته رویدان، ژبهړکو ل نیزیکی باژیږی ئهنفهره بوو لهوړا بناقی (شهری ئهنفهره) د دیروکیدا دهیته ناسکرن (Bahadıroğlu, 2020, 48; Varlik, 1974, 71).

پشتی هەردوو لەشکەر ل نۆزیک باژێری ئەنقەرە کەفتینە بەرسنگی ئیک، دەست ب شەری هاتە کەر، و بۆ ماوی چەند دەمژمیان بەردەوام بوو، بەلێ پشتی چەند بەرئیککەفتن لەشکەری دیاربوو کو سەرکەفتن یا بۆ لەشکەری تەیموری ئیکلا دبیت (ابن عربشاهی، ۲۷۰، ۱۸۱۷؛ خواندمیر، ۲۰۱۳، ج ۱- ۴، ۱۷۱۴-۱۷۱۶). لگورەیی ژێدەرەن ئەوی چەندی دیاردکەن کو ئەو میرین تورکمانی یین دناقا لەشکەری تەیموریدا دەمی سەربازین ل دەقەرین میرگەهین خو یین دناقا لەشکەری ئوسمانیدا دیتین، پەيام بۆ دەرکەفتنا ئەوان ژ پیزین ئوسمانیان بۆ ھنارتن، پشتی ئەقی چەندی ئەقان سەربازان پیزین لەشکەری ئوسمانی بجھ ھیلان و چوونە لای لەشکەری تەیموری بۆ پشستەقانی کەر ژ میرین خو، ژ ئەوان ژێ وەکو سەربازین میرگەهین قەرەمانی، گەرمیانی و ئایدنی دگەل چەند بەگین دیتەر یین تورکمانی- (Witteck, 1986, 87; Oruç beg, 2013, 51)

(52). دیسان ژمارەکا زیدە ژ ئەوان تەتارین ل سەردەمی ھیرشین مەغولان ل ئەنادۆلی نیشستەحتووین، پشتی پەبامەکا تەیموری و رازیکرنا ئەوان ریزین ئوسمانیان بجھ ھیلان و چوونە

ناڤا پرێزێن لهشکهری تهیموری، ئەڤی چەندی رهوشا ئوسمانیان دژوارتر لیکر (ابن قاضی شهبه، ۱۹۹۷، مەج ۴، ۲۹۴)، لهوړا وهزیرێ مهزن علی پاشا و کورێ مهزنی سولتانی سلیمان یی سهرکردایهتیا لایێ راستی یی لهشکهری داخواز ژ بایهزیدی کرن ئەڤی چەندی بهرچاڤ وەرگریت و خو ڤه کیشن، بهلی سولتان پژد بوو لسه ر بهردهوامیدان ب شهپری (شهاب، ۱۹۸۱، ۳۴۷).

ئەڤجا دەمی سلیمانی کورێ مهزنی بایهزیدی ئەڤ رهوشه دیتی ب ئەوی چەندی زانی کو ئوسمانی یی بهرهڤ شکهستنی دچن، لهوړا ئەو بهشی ئەوی سهرکردایهتیا وی دکر پاشڤه ڤهگهړاند و بهرهڤ باژیرێ بورسای ههلهاتن، پشتی ئەڤی چەندی لهشکهری ئوسمانی تووشی شکهستنهکا دژوار دبیت و سولتان بایهزید (القرمانی، ۱۹۹۲، مەج ۳، ۲۰؛ ابن عربشاهی، ۱۸۱۷، ۲۷۰-۲۷۲)، دگهل دوو کورپن خو بناڤین (موسا و مصطفی چهلەبی) ب دیلی دکهڤته دهستی لهشکهری تهیمور لهنگی، دیسان (سلیمان، عیسا و محمد) ژ بهروکین شهپری رهڤین، زیدهباری هه‌بوونا کورەک دیی بایهزیدی بناڤی(قاسم) کو ته‌مه‌نی ئەوی بچویک بو ل بورسای مابوو. (Gunduz, 2020, 43; Keskin, 2014, c78,s283 ,894).

لگوره‌یی پێزانینی به‌رده‌ست دیاردبیت پشتی دیلگرتنا سولتان بایه‌زیدی ئوسمانی، ژلایێ ته‌یمورله‌نگی ڤه‌ سه‌رده‌ریه‌کا خراب لگهل هاتیه‌ بکاره‌ینان و کریه‌ د ڤه‌سه‌کید، دیسان ده‌یته‌ گوتن کو ته‌یموری هه‌ر پوژ د زیندانی ده‌یناده‌ر و سڤکاتی پێ دکر و جاره‌کادی ڤه‌دگه‌ړاند بو زیندانی، ب ئەڤی شیوه‌یی بایه‌زید ب دیلی ما د ده‌ستی ته‌یمورله‌نگی دا هه‌تا مرنا ئەوی لسا (۸۰۵مش/۱۴۰۳ز) (القلقشندی، ۱۹۱۵، ج ۵، ۳۶۸؛ الظاهری، ۲۰۰۲، ج ۲، ۲۹۸؛ نوایی، ۲۵۳۴، ۹۲)، زیده‌باری هنده‌ک بوچوونین دیتر کو دیاردکه‌ت ته‌یموری بباشی ره‌فتار دگهل سولتان بایه‌زیدی کریه‌ و د ده‌می مرنا بایه‌زیدی ژێ خه‌مبار بوویه (حاجی خلیفه، ۲۰۰۹، ۱۹۱-۱۹۲، 2019، 314، C1، UzunÇarşili, 2019، به‌لی ئەڤه‌ بوچوونه‌کا لاواز ده‌یته‌ دیتن.

پشتی شهرێ ئەنقەرە تەیموری گرووپی لەشکەرێ خۆ ل ئەنادۆلی بەلاقەر، و ئەو بخۆ ژێ بەرهف پوژناقیی ئەنادۆلی و ئەردی میرگەهین تورکمانی چوو، وەکو چوونا ئەوی بۆ باژیری کوتاهیه ئەردی گەرمیانان، دیسان مەنتەشەییان، پیشوازیەکا گەرم ژلای میرین تورکمانی ل تەیموری هاتیه کەرن و دیاری بۆ ئەوی هاتینه پیشکیشکەرن. (Witteck, 1986,88) سەبارەت سەربازین میرگەهین تورکمانی (قەرەمانی، گەرمیان، ئایدنی و ساروخانیان) ژبەرکو نە ب رازیوونا ئەوان کربوونە دناقا ریزین لەشکەرێ خودا، ژبەر ئەقی چەندی ب دیتنا دەلیقی هەم د شەری ئەنقەرەدا و هەم پشتی شەری ژێ ژ لەشکەرێ ئوسمانی جودابوون (شەهاب، ۱۹۸۱، ۳۴۹-۳۵۰)، و بۆ بن دەستەهلاتا بەگین خۆ زفرین، هەر ئەف چەندە بۆ کارتیکرەکا مەزن ل لەشکەرێ ئوسمانی کەرن.

پشتی مرنا سولتان بایەزیدی ئوسمانی لسا (۱۴۰۳م/ش/۸۰۵ز) کو دەیتە گوتن ب ژەهرا دناقا گوستیلکا خودا قەشارتی خۆ کوشتیە. (Oruç beg, 2013,54) ئەقجا پشتی رادەستکەرن تەرمی سولتان بایەزیدی بۆ بنەمالا ئوسمانی و گرتنا پرانی ئەردی ئەنادۆلی و زیندیکرنا میرگەهین تورکمانی، تەیمورلەنگ لسا (۸۰۵م/ش/۱۴۰۳ز) دزقریتە وەلاتی خۆ و بنگەهی خۆ باژیری (سەمەر قەند) ابن العماد الحنبلي، ۱۹۸۶، ج ۹، ۷۵؛ Inalcik, 2009,77-79، ئەوژی پشتی میر سولەیمان چەلەبی کوپی سولتان بایەزیدی ب سەروریا تەیموری رازیوویی، پشتی ئەوی گورزی مەزنی قی کەقتی. 2019، (C1, 314; Shaw, 2017,C1,60)، (UzunÇarşili ب هاتە جیبەجیکەرن) Bayram,2016,236 و لدویماهی و سالا (۸۰۷م/ش/۱۴۰۵ز) د سەفەرا خۆ یا بۆ وەلاتی چینی دا تەیمورلەنگ دمریت. (Shaw, 2017,C1,60)

تەوهری پینجی: رهوشا میرین (قهرمانی، گهرمیان و ئایدنی) و ئەنادۆلی پشتی شکەستنا
ئوسمانیان د شەڕی ئەنقەرەدا

پشتی سەرکەفتنا تەیموری د شەڕی ئەنقەرەدا لێ سەر ئوسمانیان رابوو ب زفراندنا ئەردین
میرگەهین تورکمانی یین ئەنادۆلی بۆ میرین ئەوان، وەکو زفراندنا ئەردی میرگەها قهرمانی بۆ
ئەفی بنەمالی، و کورپین علاء الدین بەگی کرنا دەستەهلاتدار لێ سەر ئەفی میرگەهی، بشیوهیهکی
محمد بەگ (٨٠٤-٨٢١م/ش/١٤٠٢-١٤١٨ز) وەک کورپی مەزن لێ سەر بنگەهی میرگەهی و باژیری
لارندە ب بەگی مەزن (ئولو بەگ) هاتە دانان، دیسان برایی ئەوی علی بەگ ژێ لێ سەر باژیری
نەکیدە(نیغده) هاتە دانان. (Yücel, Sevim, 1989, 249-250; Başkan, 1999, 54)
بشیوهیهکی گشتی ئیک لێ سەر سی یا ئەردی ئەنادۆلی تەیموری ئیخستە بن دەستی بنەمالا
قهرمانی، و ئەو کرنا مەزنین هەمی تورکمانان ل وەلاتی ئەنادۆلی، وەک ئەوی بانگەشا بەردەوام
یا قهرمانیان دیاردەر کو جیگرین سەلجوقیانە ل ئەفی وەلاتی، مەرەما تەیموری ژ ئەفی چەندی
ئەو بوو داکو قهرمانی بشین هیژەکا مەزن ل وەلاتی ئەنادۆلی دابمەزرین، دیسان داکو بشین
بەرسنگی هیژین وەکو ئوسمانیان بگرن (Shaw, 2017, C1, 60; Wittek, 1943, c.7, s.27, 571).
بەرانبەر ئوسمانیان جیبەجیدەر، کو بەردەوامیدان بوو ب سیاسەتا شەپانگیزی یا بابی خو علاء
الدین بەگی یاکو ئەو تووشی هەندەک خەلەتیان کری، ژبەرکو ل دەستیپیک هەفرکی دناقبەرا
بنەمالا دەستەهلاتدار یا ئوسمانیدا هەبوو، و ئەف ژینگەهە ل دەستیپیک یا گونجایی بوو (Koca,
2012, 54)، بەلی ل قوناغین دویقدا و ب ئاساییبونا رهوشا ناخویی یا ئوسمانیان رهوش ب
ئەفی شیوهیی نامینیت و جارەکادی ئوسمانی کار بۆ قەگەراندنا هیژا خو دکن .

ب هەمان شیوهیی قهرمانیان بنەمالا گهرمیان ژێ دەستەهلاتا میرگەها خو وەرگرت، و پشتی
(١٢) سالان (٧٩٢-٨٠٤م/ش/١٣٩٠-١٤٠٢ز) ژ دەستچوونا دەستەهلاتا میرگەهی جارەکادی یعقوب

بهگى دووى (٨٠٤-٨٣١ مش/١٤٠٢-١٤٢٨ ز) دهسته لآت وهرگرت، ئه وژى پشتى تهيمورلنگ هاتى باژيرى کوتاهيه و دهسته لآت ژ دهستى ميرى ميران (سارى تيمورتاش) يى ژلايى ئوسمانيان لسهر دهقهرى هاتى دانان دهرخستى، ب ئهقى شيوهين رهوشا دهقهرى ئارام بوو بنه مالا گهرميانى بوونه دهسته لاتدار. (Varlik, 1974, 72)

ديسان ژبه ر ههلويسيتىن بهگين ئايدنيان و هاريكاري و پشته قانيا ئه وان بو تهيمورلنگى، تاييه ت پشتى ههردوو براييان و كورپين ئايدنى بناقين ئومور بهگ و ئه سه س بهگى د شهري ئه نقه ردها پشته قانيا تهيمورى كرى و به شدارى شهري كرين، ژبه ر ئهقى چهندي ئهردين ميرگه ها ئايدنى جاره كادي بو ئه وان هاته قه گهراندن و دابه شكرن دناقه را ههردوو براييانا، ئه وژى پشتى تهيمورلنگى ژ دهستى ئوسمانيان و به شهك دى وهك باژيرى ئه زمير و دهوروبه ران ژ دهست مه سيحيان ئينايه دهر بو بنه مالا ئايدنى قه گهراند، ئه وژى ژ بهري زقرينا بو بنگه هى خو سه مه رقه ند (hikmet Akin, 1968, 65, 67)، ب ئهقى شيوهين تهيمورلنگى ئهردين ميرگه هين توركماني بو ئه وان قه گهراندن. پشتى مانا ئه وى چهند هه يقه كان لدهقهرين ميرگه هان لسالا (٨٠٥ مش/١٤٠٣ ز) وه لاتي ئه نادولتي بجه هيلات و زفري سه مه رقه ند (Akin, 1968, 67).

پشتى مرنا سولتان بايه زيدى ئوسمانى هه قركى لسهر كورسيكا دهسته لاتى دناقه را كورپين سولتاني (سليمان، موسا و عيساي) دا پهيدا دبیت، بشيوهيهكى كو كورپى مهزنى بايه زيدى سليمان چه له بى هه ولين گرنا كورسيكا دهسته لاتى گرته بهر، و سالا (٨٠٥ مش/١٤٠٣ ز) ئه ف چهنده جيبه جيديت و سليمان چه له بى دبیت سولتاني ئوسمانى، بهلى هه قركيا لسهر كورسيكا دهسته لاتى تاييه ت دناقه را سليمان و برايى ئه وى موسايدا بدويماهى ناهين (Oruç, 2013, 55-56). ئهقى چهندي رى لبه ر بهگين توركماني خوشتركر كو بشين ميرگه هين خو دوباره قه ژين و دهسته لاتا خو لسهر دهقهرين ئه وان يين كهفن بسه پين (Akin, 1968, 67). 1968 ديسان ئه ف چهنده بو ريخوشكه ر كو تا سالا (٨١٢ مش/١٤١٠ ز) هندهك ميرگه هان

رېكهفتن و هه‌قه‌په‌يماني دگهل ئيك پېكهينان وهكو ميرگه‌ها قه‌ره‌ماني و گه‌رمياني (Kesik, 2017, 229). ب شيوه‌يه‌كي گشتي پشتي شه‌ري ئه‌نقه‌ره ژ سالا (٨٠٤-٨١٢مش/١٤٠٢-١٤١٠ز) ميرگه‌هين توركماني بين ئه‌نادولئ بشيوه‌يه‌كي ئارام دژيان و ده‌سته‌ه‌لاتا خو برېقه‌دبرن (Unal, 2001, 367), ديسان كه‌فتنه جموجولين خو بين بازرگانيا ده‌ريايي و هسكاتي و په‌يوه‌نديين خو بين دگهل هيزين ژده‌رغه، ئه‌قجا چ گزيرتين ده‌ريا ئيجه و هيزين ديتري بين پوژئاقاي بن يان په‌يوه‌نديين دگهل ده‌وله‌تا مه‌ماليكان ل مسر و شامي. (Witteck, 1986, 92)

ژلايه‌كي ديتري هندهك به‌گين توركماني هه‌ر ترس ژ ئوسمانيان هه‌بوو، وهكو جنيد به‌گي (٨٠٤-٨٢٩مش/١٤٠٢-١٤٢٦ز) ميرگه‌ها ئايدني، ئه‌قجا ژترسين رهوشي بشيوه‌يه‌كي بله‌ز هاته‌كونيه و كوتاهيه و هه‌ولدا پشته‌قانيا به‌گين ميرگه‌هين قه‌ره‌ماني و گه‌رمياني ده‌سته‌ه‌بينيت، هه‌ردوو به‌گين توركماني ئاماده‌كاريين پيوست ژبو پشته‌قانيا جنيد به‌گي كرن، و باره‌گايي خول باژيري (ئه‌فه‌س) دانان. پشتي ئاگه‌هداربوونا سليمان چه‌له‌بي ب ئه‌قي چه‌ندي ب له‌شكه‌ري خو به‌ره‌ف باژيري ئه‌فه‌س كه‌فته ري، به‌لي پا ب هه‌ر ئه‌گه‌ره‌كي هه‌بيت جنيد به‌گ باوه‌ريي ب ئه‌قي هه‌قالبه‌نديين نائينيت و خو راده‌ستي سليمان چه‌له‌بي دكه‌ت، ب ئه‌قي چه‌ندي به‌گين ميرگه‌هين گه‌رمياني و قه‌ره‌ماني نه‌چارمان پاشقه‌فه‌گه‌رن. (Varlik, 1974, 73) ژلايه‌كي ديتري ميرگه‌هين توركماني ژي كه‌فتنه هندهك هه‌فركيين نافخوويي بين لسه‌ر كورسيكا ده‌سته‌ه‌لاتي وهكو بين دناف بنه‌مالا ئايديدا. (Yavus, 2020, 23-24) بشيوه‌يه‌كي گشتي پشتي سالا (٨١٢مش/١٤١٠ز) ره‌وشا ميرگه‌هين توركماني به‌ره‌ف گورانكاريان فه‌دچن ليك نيزيكبوونا هندهك ميرگه‌هان وهكو ئايدني و گه‌رميانيان بو ئوسمانيان په‌يوه‌نديين ئه‌وان دگهل قه‌ره‌مانيان به‌ره‌ف تيكچووني برن (Şahin, 2017, 220-221).

پشتي رويدانا جنيد به‌گي، يعقوب به‌گي ميري گه‌رمياني مه‌يلا وي بو ئوسمانيان دچيت، و ده‌ستپيكر ب پشتگيريكرنا محمد چه‌له‌بي، ئه‌ف ليكنيزيكبوونا گه‌رميانيان دگهل ئوسمانيان جه‌ي

دلگرنیا به گین قهرمانی بو، ژبهر ئه قی چهندی هیدی هیدی په یوهندی دناقبره ئه واندا تیکدچن، ژبهر ئه قی چهندی محمد به گن قهرمانی پشتی سالا (۸۱۲مش/۱۴۱۰) ب له شکه ره کی به ره ق پایته ختی گهرمیانان (کوتاهیه) دچیت و دهست بسهردا دگریت. ب ئه قی چهندی یعقوب به گن گهرمیانن نه چاردبیت به ره ق ئه ردی ئوسمانی بچیت، و محمد به گن قهرمانی ژی به رده وان بو د پیشروه یین خودا هتا نیزیکی بورسای بووی، پشتی ئه قی چهندی محمد چه له بی یی ئوسمانی ب هاریکاری و پشته قانیا سهر بازی بو گهرمیانان دشین ل سالا (۸۱۳مش/۱۴۱۱ز) جاره کادی ئه ردی گهرمیانان و بنگه هی ئه وان کوتاهیه بزقرینن دبن دهستی یعقوب به گن دووی یی گهرمیانیدا. (Kesik, 2017, 229– Varlik, 1974, 75) به لی پشتی چهند ساله کین کیم ژبهر مه زنبوونا ژیی خو دیسان نه بوونا جیگری بو دهسته لاتی، یعقوب به گن هزارین راده سترنا ئه ردی گهرمیانان بو ئوسمانیان دکهت، ئه قی چهندی ژی لسهرده می سولتانی ئوسمانی سولتان مورادی دووی (۸۲۴–۸۴۷مش/۱۴۲۱–۱۴۴۴ز) جبیه جیدکهت (Kesik, 2017, 230).

ژلايهكې ديتړ پښتې ئاساييېوونا رهوشا ناڅخويي يا ئوسمانيان، و وهرگرتنا دهسته لاتي ژلايي محمدې ئيكي چه له بي (۸۱۵-۸۲۴ مش/۱۴۱۳-۱۴۲۱ز)، جاره كادي لسالا (۸۱۵ مش/۱۴۱۳ز) ئه ردېن ميرگه ها ساروخاني دكه ته دبن سهروه ريا ئوسمانياندا، دهه مان سالدا ئه ردې ميرگه ها ئايدني ب دهه مان شيوه دكه ته دبن دهسته لاتداريا ئوسمانياندا، ههروه سا ئوسماني دشين ئه و ئه ردېن محمدې قه ره ماني دهستېسه رداگرتين بزقړينيت. ديسان دناقبه را ساليڼ (-۸۱۶/۸۱۵ مش/۱۴۱۳- ۱۴۱۴ز) قه ره مانيان ژي نه چاردكه ن بو ئاشتي و ريكه فتنې (Koca, 2012, 55, 140, 154)، ب ئه څي شيوه يي رهوشا ئه نادولې و په يوهنديڼ دناقبه را ميرگه هين توركماني و ئوسمانيان به ره څ ئاساييېوونڅه دچن.

نہ نجام

پشتی بدویمایک هاتنا ئەقی قەکولینی هندەک ئەنجام دەینە دیارکرن، وەکو ئەقین لخواڕی:

ئیک: سیاسەتا ئوسمانیان ل وەلاتی ئەنادۆلی و ژناقبرنا میرگەهین تورکمانی بو ئەگەرئ

ژێکفەبوونا ریزین تورکمانان ل ئەقی وەلاتی.

دوو: دیاربونا هیزه‌کا نوی کو ئه‌وژی ته‌یمورله‌نگ بوو، یی‌کو خو وه‌ک جیگرئ ده‌سته‌ل‌اتا مه‌غولی د هه‌ژمارد، سه‌رکه‌قتنین ئه‌وی یین ل ئاسیا نا‌قین تا ئیرانی وه‌لیکر هزر ل ده‌قه‌رین روژ ئافا‌یدا ب‌که‌ت، وه‌کو وه‌لاتین ئاسیا ب‌چو‌یک، ع‌یراق و شامی.

سى: ھەڧرىكىا ئوسمانيان دىگەل ھىزىن دىيىن ئەنادۆلى ب تايىبەت توركىمانان و نەپرازىيونيىن ئەوان
ژ سىياسەتا ئوسمانى ئەو نەچاركرن ژبو زفراندنا دەستەھلاتا مىرگەھىن خو پەنايى بو ھىزەكا
دەرەكى بىەن و داخوازا ھاتنا تەيمورى بو ئەقى وەلاتى بكەن، ئەقى چەندى پتر رىك ل ھەمبەر
تەيمورى قەكر مابىتكرن ل ئەقى وەلاتىدا بكەت.

چوار: هاتنا تەيمورلەنگى بۇ ۋەلەتتى ئەنادۆلنى ۋە سەرکەڭتەن ئەۋىيا دىن شەرىئەتقە رەدا بۇ خالەكا ۋەچەرخان بۇ ھىيىتى دىيىن ۋەكىمىرگە ھىيىن توركىمانى كۆبىشىن جارىكادى دەستەھلەتە مېرگە ھىيىن خۇشەگەرېنىن.

پینچ: ژبه ر نه پرازییونا گه له ک هیژ و گرووپیډ دناڅا له شکه ری ئوسمانیدا ییډ وهکو ته تار و تورکمانان، څه کیشانا ئه وان د شه ری ئه نقه ردا و چوونا ئه وان بو ناڅا ریژین له شکه ری ته میموری، ناڅا ریژین له شکه ری ئوسمانی یتر تکدان و سه رکه فتنه ته میموری ب سانا هی تر ئیختست .

شەش: پشتى شەرى ئەنقەرە و ئەو گورزى مەزنى ب ئوسمانيان كەفتى ئەو نەچاركرن ب سەرورەيا تەيمورلەنگى رازىيىن، ديسان ئەف دەمە يى گونجايى بوو ژبو بەگىن توركمانى تاكو جارهكا دىتر مىرگەهين رىكىبخن خو قەژينن، ب تايبەت مىرگەها قەرەمانى ياكو شىيائى سنوورىن مىرگەها خو بەرفرەه بكت .

حەفت: بەلى لدویمایی و پستی چەند سالەکی کیم ژ ڤه گەپاندنا هیژا میرگەهین خو، میرین تورکمانی نەشیان پاراستنی لسه ر ئەردین خو بکەن، و ژبەر هەفرکیین دناڤهرا ئەواندا جاره کادی دەرگەه لبه ردهم ئوسمانیان ڤه دبیت هندهک ژ ئەردین میرگەهان یین ژدهست دایین ڤه گەپین، زیدهباری ئینانا هندهک میرگەهان ژى بو بو سەرودیا ئوسمانیان وهکو میرگەهین ئایدنی و گەرمیانی .

پهراویز:

(۱) وهلاتی ئەنادۆلی: سنورین وهلاتی ئەنادۆلی ژ ئسکوداری (پۆژهلاتی قستهنتینیه) بهرهڤ باکووری دهستپدکەت و تا کهنارین دەریا پەش و لدویڤدا بهرهڤ باژیری ترابزونی دریژ دبیت، و ژلایی پۆژئافای ژ ئسکوداری بو باشووری ئەزمیر و تا دەریا سپی یا ناوهپاست شوڤدبیت، لدویڤدا ژلایی پۆژهلاتی بهرهڤ ئەنتالیا، عەلاییه و کهنارین ئەیاس دچیت و ژ ئەسکەندەرونه کو دبیت دەریا سپی لاین باشووری تا پووباری فورات و ئەرزنجان دچیت، ئەرزنجان دبیتە سنووری پۆژهلاتی تاکو دگههیتە کهنارین دەریا پەش و ب دیارکری باژیری ترابزون (حاجی خلیفه، ۱۷۳۳، ۶۳۰).

(۲) بو دیتنا جهی جوگرافی یی باژیری سیواسی و ههموو باژیرین دیتر یین د ڤه کولینیدا هاتین بنیره نهخشهیی ل پاشبهندی.

(۳) شهپری کوسه داغ: ئەڤ شهپه سالا (۱۶۴۱/مش/۱۲۴۳ز) دناڤهرا مه غولان ب سەرکردایه تیا باجو نویانی و سوپایی سەلجوقیین پۆمی ب سەرکردایه تیا سولتان غیاث الدین کیخسروی دووی (۶۳۴-۶۴۳/مش/۱۲۳۶-۱۲۴۵ز) ل نزیك چیا یی (کوسه داغ) دناڤهرا ئەرزنجان و سیواسیدا هاته رویدان. د ئەڤی شهپیدا سەلجوقی هاتنه شکاندن، و ب نه چاری لگەل مه غولان گه هشتنه

پیکهفتنی، دبن بهندی ئهقی پیکهفتنی یا د بهر ژه وهندیا مه غولاندا، دهوله تا سه لجوقی و نه نادول

کهفتنه دبن سهروه ریا ئهواندا) ابن بیبی، ۱۹۵۷، ۵۲۴-۵۲۶، (Turan, 2010, 450).

(۴) سه ره پای هه بوونا چه ند دیتین دیت، بهلی ب ب شیوهیهکی دروست و پشتراستکری چ ژیده ران بوچوونین لسه نه ژادی گه رمیانیاں پشتراست نه کرینه، ئه گهری ئهقی چه ندی ژی بو نه جیگری و تیکه لیا گه رمیانیاں لگه ل کومین دی بین تورکمانان و کوردین مه لاتیه و دهورو به ران قه دگه ریت، ژبه رکو به مهالا گه رمیانی ل دهستپیکا خو ل مه لاتیه و دهورو به ران جیگیر بوون. بهلی ئه گه ر ناقتین میرین گه رمیانیاں بکهینه پیقه ر کو پاشگری (شیر) پیقه بوون، ئه ف نافه دناقا تورکماناندا ناهیه دیتن، به لکو نافه کی کوردیه، ئه فجا سه ره پای تیکه لیا گرووپین کورد و تورکمانان دناقا میرگه ها گه رمیانیا، ههروه سا لدویف ژیده رین هه فچه رخی گه رمیانیاں ژی دیار دبیت به شهک مه زن ژ سه ربازین ئه وان کورد بوون (ابن بیبی، ۱۹۵۷، ۴۹۹-۵۰۱؛ مجهول، ۲۰۰۷، ۲۷۲-۲۷۳)، ژبه ر ئهقی چه ندی ب ئه گه ره کی زور دبیت میرین میرگه هی د به نه رتدا کورد بن.

(۵) ئوچ بهگ: ئه ف پوست و زارافه لدویماهییین چه رخی (ک/۱۲) یان ژی لدهستپیکین سه دی (ک/۱۳) ژلای دهوله تا سه لجوقیین نه نادول قه هاته دانان، ئارمانج ژی وه سفکرنا ئه وان سه رکردهیین سه ربازی و کارگیریی بوو بین لسه ر سنورین ئه وان تایبه ت لای بیزه ننتیاں دهاتنه دانان، تا ژناقچوونا دهوله تا سه لجوقی ئه ف پوسته بشیوهیه کی دیار به رده وامی پیهاته دان) ابن الأثیر، ۲۰۱۲، ج ۱۰، ۸۱، ۲۰۵؛ (Emecen, 2012, C.42, 38).

(۶) هه ریما تراقیا: هه ریمه کا جوگرافیه کو د نوکه دا به شهک ژ ئا خا دهوله تین تورکیه، بولگاریا و یونانی بخو قه دگریت. (Mısırlı, Arif ve Esin Benian, 2023, c.7, s.19, 238).

(۷) مطهرتن (طهرتن) یان ته هارتهن (۱۳۷۹-۱۴۰۳ ز): دهسته ه لاتداری ئه رزنجان و لایه نگر و پشته قانی تهیمورله نگی بوو (ابن عربشاه، ۱۸۱۷، ۱۳۱، ۱۷۰)، دیسان ته هارتهن دامه زینه ری

ميرگەھا ئەرزىنجانى يە ل سنوورین پۆژھەلاتى ئەنادۆلى، بۆ پتر پىزانينان لسەر ميرگەھا ئەرزىنجانى بىزقەرە. (Yücel, 2018, 247–299)

(۸) لگورەيى ھندەك ژىدەرەن قەرەمانيان رول د نەخوشكرنا پەيوەندىيىن دناقبەرە ئوسمانى و تەيمورلەنگىدا ھەبوو، وەكو دەيتە گوتن كو ھنارتىيەكى ئوسمانى نامەك ژبوو چەوانيا گریدانا ئاشتىيى بربوو، بەلى ئەف نامە دكەفیتە دەستى ھندەك كەسىن گریدايى قرامانيان، و ئەف نامە دەيتە گهورین ئىكا دىتر بۆ تەيمورى رەوانە كرىيە، كو بوويە ئەگەرى پىگريكرن لگريدانا ئاشتىيى. (Daş, 2004, sy.15, 144–145)

(۹) ھەريما (قەرەباخ): دكەفیتە باشوورى پۆژئاقايى ئازەربايجان و پۆژھەلاتى ئەرمينيا (Jannatoglu, 2016, 151–153).

(۱۰) ئىنكىشارى (لەشكەرى تاييەت-نوى): لەشكەرى ئىنكىشارى لسەردەستى سولتان ئورھان (ئورخان) بەگ كورى ئوسمانى (۷۲۶-۷۶۱م/۱۳۲۶-۱۳۶۰ز) ھاتىيە دامەزراندن و پىكخستن، مەرەم ژى مفا وەرگرتن بوو ژ گەنجان ژبو پەرۋەردەكرنەكا ئىسلامى و لەشكەرى، داکو د بەرفەرەكرنا سنووراندا ب تاييەت ژلايى پۆژئاقايى ژلايى ئوسمانيان قە مفا ژى بىتە وەرگرتن، ئىنكىشاريان پولهكى مەزن د بەرفەرەكرنا سنوورین دەولەتا ئوسمانيدا گىران (السامرائى، الدليمى، ۲۰۱۰، مج ۱۷، ع ۲، ۷۱).

ليستا ژىدەرەن

ئىك: دەستتقىسىن (المخطوطات) ئوسمانى

۱- حاجى خليفە، مصطفى بن عبدالله كاتب چلبى (ت: ۱۰۶۷ھ/۱۶۵۶م)، (۱۷۳۳). جهان نما، مخطوط، رقم ۱۰۶۲، القسطنطينيه، دار الطباعة عامره.

دوو: دهستنتقيسين (المخطوطات) فارسي

١- ابن بيبی، الحسين بن محمد بن علي الرغدي (ت في حدود: ٦٨٥هـ/ ١٢٨٦م) (١٩٥٦). الأوامر العلائية في الأمور العلائية، كوييه كا وينه كريبه ژ دهستنتقيسا ره سەن د پەرتوكخانا (آياصوفيا) يا ژماره (٢٩٨٥)، پيشكيشكرن و دانان پيرستي ژلاي: عدنان صادق ازري، انقره، تورک تاريخ كورومو باسم نهی.

سی: ژیدهرين ره سەن (عه ره بی)

١- ابن آجا، محمد بن محمود الحلبي (ت: ٨٨١هـ/ ١٤٧٦م) (١٩٨٦) العراق بين الممالیک والعثمانين الأتراك، ديمشق، دار الفكر.

٢- ابن الأثير، عز الدين ابی الحسن علی بن محمد (ت: ٦٣٠هـ/ ١٢٣٢م) ، (٢٠١٢). الكامل فی التاريخ، حققه: عمر عبدالسلام التدمري، بيروت، دار الكتاب العربي، ج ١٠.

٣- ابن تغري بردي، جمال الدين يوسف بن تغري بردي الظاهري (ت: ٨٧٤هـ/ ١٤٧٠م) (١٩٧٠). النجوم الزاهرة في ملوك مصر والقاهرة، مصر، مؤسسة المصرية العامة، القاهرة، ج ١٢.

٤- حاجي خليفة: مصطفى بن عبدالله القسطنطيني، الملا كاتب الحلبي (ت: ١٠٦٧هـ/ ١٦٥٦م) (٢٠٠٩). فذلکه ألقوال الأخبار في علم التاريخ والأخبار (فذلکه التواريخ- تاريخ ملوك ال عثمان)، حققه وقدم له وترجم حواشيه: سيد محمد السيد، نشریات مؤسسة تاريخ الترك، انقره.

٥- الدمشقي، شهاب الدين أبو العباس أحمد بن حجي السعدي الحسباني (ت: ٨١٦هـ)، ٢٠٠٣، حوادث ووفيات: ٧٩٦ هـ - ٨١٥ هـ ، ضبط النص وعلق عليه: أبو يحيى عبد الله الكندري، دار ابن حزم، بيروت - لبنان، ج ١.

٦-الرضي الغزي، أبو البركات محمد بن أحمد بن عبد الله (ت:٨٦٤ هـ)، ٢٠٠٠. بهجة الناظرين إلى تراجم المتأخرين من الشافعية البارعين، ضبط النص وعلق عليه: أبو يحيى عبد الله الكندري، دار ابن حزم، بيروت - لبنان.

٧ -الظاهري، ابن شاهين ، زين الدين عبدالباسط بن أبي الصفاء غرس الدين خليل(ت:٩٢٠هـ/١٥١٤م)، (٢٠٠٢). نيل الأمل في ذيل الدول، تحقيق: عمر عبدالسلام التدمري، بيروت، المكتبة العصرية، ج ٢.

٨ -ابن العبري، أبو الفرج غريغوريوس بن اهرن الملطي(ت:٦٨٥هـ/١٢٨٦م)،(٢٠٠٧). مخطوطة تاريخ الأزمنة، ترجمه ودراسة وتقديم: شادية توفيق حافظ، مراجعة: السباعي محمد السباعي، القاهرة، المركز القومي للترجمة).

٩ -ابن عربشاه، أبو محمد أحمد بن محمد(ت: ٨٥٤هـ/١٤٥٠م) ، (١٨١٧)، عجائب المقدور في أخبار تيمور، طبعة كلكتا.

١٠ -العسقلاني، أحمد بن علي بن محمد الكناني ابن حجر(٨٥٢هـ/١٤٤٨م)، (١٩٦٩)، إنباء الغمر بانباء العمر، المجلس الأعلى للشئون الإسلامية، القاهرة، ج ٢.

١١-ابن العماد الحنبلي، عبد الحي بن أحمد بن محمد ابن العماد العسكري الحنبلي، أبو الفلاح (ت ١٠٨٩هـ)، ١٩٨٦. شذرات الذهب في أخبار من ذهب، حققه: محمود الأرناؤوط، دار ابن كثير، دمشق - بيروت، ج ٩.

١٢ -ابن فضل الله العمري، أحمد بن يحيى بن فضل الله القرشي (ت:٧٤٩هـ/١٣٤٨م). مسالك الأبصار في ممالك الأمصار، (٢٠١٠).تحقيق:كامل سلمان الجبوري،بيروت، دار الكتب العلمية، ج ٣ .

١٣-ابن قاضي شهبة، ابوبكر بن احمد بن محمد بن عمر (٨٥١هـ/١٤٤٧م)، (١٩٩٧)، تاريخ ابن قاضي شهبة، مج ٤،تحقيق: عدنان درويش، الجفان والجابي، دمشق.

١٤-القرماني، أحمد بن يوسف (ت:١٠١٩هـ/١٦١٠م)، (١٩٩٢). أخبار الدول آثار الأول في التاريخ، تحقيق: أحمد حطيط وفهمي سعد، بيروت، عالم الكتب، مج ٣.

١٥ -القلقشندی، احمد بن علي (ت:٨٢١هـ/١٤١٨م)، (١٩١٥). صبح الأعشى في صناعة الإنشاء، القاهرة، المطبعة الأميرية، ج ٥.

١٦ -المقريزي، أحمد بن علي بن عبد القادر، أبو العباس الحسيني العبيدي، تقي الدين (ت:٨٤٥هـ/١٤٤٢م) (١٩٩٧). السلوك لمعرفة دول الملوك، تحقيق: محمد عبدالقادر عطا، بيروت، دار الكتب العلمية، ج ٦.

١٧ -منجم باشي، احمد بن لطف الله (ت:١١١٣هـ/١٧٠١م) (د.ت). صحائف الأخبار، استانبول .

١٨-مؤلف مجهول/من مؤلفات القرن الثامن الهجري(٢٠٠٧). اخبار سلاجقة الروم المسمى "مختصر سلجوقنامه"، ت:محمد السعيد جمال الدين، القاهرة، المركز القومي للترجمة.

چوار: ژیدهرین په‌سه‌ن (ئوسمانی)

د - ب پیتین لاتینی

1.Şikari,Ahmed(Ö:992H/1584M)(2005).Karamanname, Istanbul, çekul.

ب - ب پیتین عه‌ره‌بی

١-انوري (ت: ٩١٨هـ/١٥١٢م)(١٩٢٨). دستورنامه انوری، استانبول، دولت مطبعسی.

٢-نشری، محمد(ت:٩٢٦هـ/١٥٢٠م) (١٩٩٥). جهان نما، انقرة، ت.ت. كورومو، ط ٣، ج ١.

پینج: ژیدهرین په‌سه‌ن (فارسی)

١ -أفلاکی، شمس الدين أحمد العارفي(ت:٧٦١هـ/١٣٥٩م)، (١٩٨٠). مناقب العارفين، تصحيح:

تحسين يازيجی، انقره، چاپخانه انجمن تاريخ ترك، چ ٢، ج ٢.

- ۲- آقسرائی، محمود بن محمد (تالیف الكتاب ۷۲۳هـ/ ۱۳۲۳م)، (۱۳۶۲ش). مسامرة الأخبار ومسايرة الأخیار، به تصحيح: عثمان توران، چ ۲، تهران.
- ۳- خواندمیر، غیاث الدین بن همام الدین الحسینی (ت: ۹۴۲ هـ / ۱۵۳۵م)، (۲۰۱۳). تاریخ حبیب السیر، ج ۱-۴، نشر چاپ: خیام، ایران.
- ۴- غفاری، قاضی احمد غفاری قزوینی (ت: ۹۷۰هـ/ ۱۵۶۳م)، (۱۳۴۳هـ). تاریخ جهان آرا، کتابفروشی حافظ، تهران .

شہش: ژیدہرین لاوہکی (فارسی)

- ۱- نوائی، عبدالحسین، (۲۵۳۴). اسناد و مکاتبات تاریخی ایران - از تیمور تا شاه اسماعیل، بنگلہ ترجمہ ونشر کتاب، تهران.
- حہفت: ژیدہرین لاوہکی (عربی)
- ۱ - نافع، غیاث احمد (۲۰۰۵). العلاقات العثمانية-المملوكية ۸۶۸-۹۲۳ھ/ ۱۴۶۴-۱۵۱۷ز، الطبعة الاولى، المطبعة العصرية، بیروت.

هہشت: ژیدہرین تورکی و فہگوہاستی

- Akin, Hikmet(1968). Aydin oğullari hakkında bir araştırma, Ankara, 1 a.u.basimevi.
- Babaca,Hasan(2016). Karaman oğullari tarihi, Ankara, gece kitapligi.2
- Bahadıroğlu,Yavuz(2020),Beylikten Hükümdarlığa Osmanlı Padişahları, 3 Ankara, Panama Yayin.

- Bayram, Cuma Ali (2016). Karaman oğullari tarihi, Ankara, gece kitapligi.4
- Burhaneddin, Ahmed ve devleti, Mutaharten ve Erzincan emirliği) , 5
T.T.Kurumu, Ankara,baski.3 C.2.
- Cahen,Claude(1968).pre-Ottoman Turkey,new York,taplinger.6
- Freely, John(2012).Anadolu selçuklulari, Ç:neşenur Domaniç,Istanbul , 7
doğan kitap.
- Gunduz, Tufan(2020). Osmanli tarihi, Ankara, Grafiker.8
- Inalcik,Halil,(2009).devlet-I Aliyye, Istanbul, kültür yayınları.9
- Kesik, Muharrem(2017).Anadolu türk beylikleri ,Istanbul,bilge.10
- Oruç beğ (2013). Oruç beğ Tarihi, utuken, Istanbul.11
- Shaw.Stanford.j(2017).osmanli imparatorluğu ve modern türkiye, ç; 12
Mehmet harmanci, Istanbul,e-yayinlar,C.1.
- Şahin,Haşim (2017).Anadolu beylikleri, Ankara, Grafiker.13
- Turan,Refik(2010). selcuklular zamaninda turkiye, Istanbul,otuken.14
- Unal, Tahsin(2001), Karaman oğullari tarihi, Ankara, berilkan.15
- UzunUzunçarşılı, Ismail Hakki (1932).Kutahiya Sehri,Istanbul devlet 16
matbaasi.
- ----- (2019).Osmanli tarihi, Ankara,T.T.kurumu,C.1.17
- Unal, Tahsin(2001), Karaman oğullari tarihi, Ankara, berilkan.18
- Varlik, Mustafa Cetin(1974). Germiyan oğullari tarihi (1300-1429, 19
Ankara, Sevinç matbaasi.

- Witteck,Paul(1986). Menteşe beyliği, c:O.S.Gokay, Ankara, T.T.kurumu.20
- Yavuz, Nuri ,(2020). Anadolu’da beylikler donemi–siyasi tarih ve 21
kültür, Ankara, nobel.
- Yücel, Yaşar ve sevim,Ali (1989). Türkiye tarihi,C.1. ,Ankara, Sabah.22
- Yücel, Yaşar (2018), Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar 23
(Eretna devleti, Kadi

نه: گوفارین تورکی

- Daş, Abdurahman. (2004). Ankara Savaşı Öncesi Timur ile Yıldırım 1
Bayezid’in Mektuplaşmaları. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları
Dergisi(15), s.141–167.
- Emecen, Feridun(2012), Uç Beyi, İslâm Ansiklopedisi, C.42, 38–39.2
- Keskin, Mustafa Çağhan(2014). “Çağdaş Kaynaklarda Ankara Savaşı 3
Sonrası Bursa Sarayı’nın Yağmalanması”. BELLETEN c.78,sy.283 ,s. 891–
906.
- Mısırlı, Arif ve Esin Benian (2023). “trakya bölgesi bizans dönemi dini 4
yapılarının incelenmesi”. Meriç Uluslararası Sosyal Ve Stratejik
Araştırmalar Dergisi, c. 7, sy. 19, s.236–272.
- Sumer, Faruk(1997), Karaman oğulları,Ency.islam,V.4, 619–625.5
- Witteck, Paul(1943). “Ankara Bozkunundan İstanbul’un Zaptına”. 6
BELLETEN, çeviren Halil İnalçık, c. 7, sy. 27, s. 557–90.

دهه : گوڤارین عه ره بی

- ۱- السامرائي، احمد محمود علو و الدليمي، محمد حمزة حسين (٢٠١٠). الانكشارية ودورهم في الدولة العثمانية حتى سنة ١٨٢٦، مجلة التربية والعلم، جامعة تكريت، مج ١٧، ع ٢، ٧٠-٨٥.
- ٢- الشمايلة، هيجاء حسين نور (٢٠١٨). العلاقات الخارجية للإمارات التركمانية في القرن التاسع الهجري-الخامس عشر الميلادي من خلال المصادر التاريخية الشامية، جامعة الأزهر-الإسكندرية، مج 2، ع 34، 812-851.

يازده : گوڤارین ئینگلیزی

- 1 –Jannatoglu Jannatov Asim (2016). A brief history of Karabakh and the Armenian–Azerbaijani relation: before the Armenian– muslim clash (1905–1906). Vakanuvis, 151–62.

دوازده: نامه یین ئەکادیمی تورکی

- 1 –Başkan ,Yahya (1999). Karamanoğulları Beyliği, Yüksek Lisans, inonu universitesi, Malatya.

سێزده: نامه یین ئەکادیمی عه ره بی

- ١ -شهاب، مظهر (١٩٨١). تیمور لنگ عصره - حیاته - اعماله، أطروحة دكتوراه - كلية الاداب - جامعة القديس يوسف .

پاشبه‌ند:

محاولات الأمراء (القرمانيين والكرميانيين والآيدينين (لاستعادة
سلطتهم على إماراتهم من العثمانيين (٨٠٠-٨١٥هـ/١٣٩٨-١٤١٣م)

الملخص:

في النصف الثاني من القرن (١٣هـ/١٣م) إلى بداية القرن (٨هـ/١٤م) تأسست إمارات تركمانية عديدة في الأناضول، وهي إمارات (الجاندارية و العثمانية) في الشمال، وإمارات (القرمانية، الاشرفي، الحميدي، الدغادرية والرمضاني) في وسط وجنوب الأناضول، فضلا عن تأسيس إمارات (الكرميانية، ئايدن، الساروخانية، القراسي والمنتشا) في الجانب الغربي من الأناضول. بعد قيام هذه الإمارات وانهيار دولة سلاجقة الروم (٧٠٧هـ/١٣٠٨م)، حاولت الإمارات التركمانية أن تصبح الوريثة الشرعية للدولة السلجوقية، والقوة الأولى في الأناضول مثل الإمارات (القرمانية والعثمانية والكرميانية)، وبسبب ذلك حدثت بينهم عدة صراعات عسكرية، واستمرت حتى نهاية القرن (٨هـ/١٤م)، وتمكن العثمانيون من إخضاع جميع الإمارات تحت سلطتهم، وأصبحوا القوة الوحيدة في الأناضول بعد أن بدأ الأمراء التركمانيون بمحاولة استعادة قوتهم، ولهذا لجأوا إلى تيمورلنك وطلبوا بقدومه إلى الأناضول ومهاجمة العثمانيين، وهذا ما وافق عليه تيمورلنك، فبعد سنة (٨٠٠هـ/١٣٩٨م) بدأت الاستعدادات للهجوم على الأناضول والعثمانيين، وفي عام (٨٠٤هـ/١٤٠٢م) هزم العثمانيون في معركة أنقرة، مما أعطى الأمراء التركمان (القرمانية، الكرميانية وئايدنية) الفرصة لإعادة السلطة إلى إماراتهم.

الكلمات المفتاحية: الأناضول، التركمان، الإمارات، العثمانيون، تيمورلنك.